

Brandganzen *Branta leucopsis* als broedvogel in het Deltagebied

Barnacle Geese as breeding birds in the Delta area, SW-Netherlands

PETER L. MEININGER & NORMAN D. VAN SWELM

De Brandgans is in het Deltagebied van ZW-Nederland een wintergast die meestal gebruik maakt van traditionele pleisterplaatsen: langs Haringvliet, Hollandsch Diep, Grevelingen, zuidkust van Schouwen-Duiveland, op Noord-Beveland en in het Veerse Meer. Buiten deze vaste pleisterplaatsen komt de soort in gering aantal voor, meestal tussen andere soorten ganzen. Tijdens vorst en – vooral – sneeuwval kunnen groepen worden aangetroffen in vrijwel geheel ZW-Nederland. In het najaar verschijnen de eerste vogels rond half oktober. De grootste aantallen, de laatste jaren 20 000 tot 30 000, zijn aanwezig in de periode december–februari (o.a. Ganzenwerkgroep Nederland/België 1991). In de loop van maart nemen de aantallen snel af en de laatste groepen vertrekken meestal half april.

Sinds 1988 zijn in het Deltagebied op diverse plaatsen broedgevallen van Brandganzen vastgesteld (figuur 1). Aangezien het broeden in het Deltagebied meer dan een incidenteel verschijnsel is geworden, lijkt het zinvol deze ontwikkeling vast te leggen en de herkomst van deze vogels te traceren.

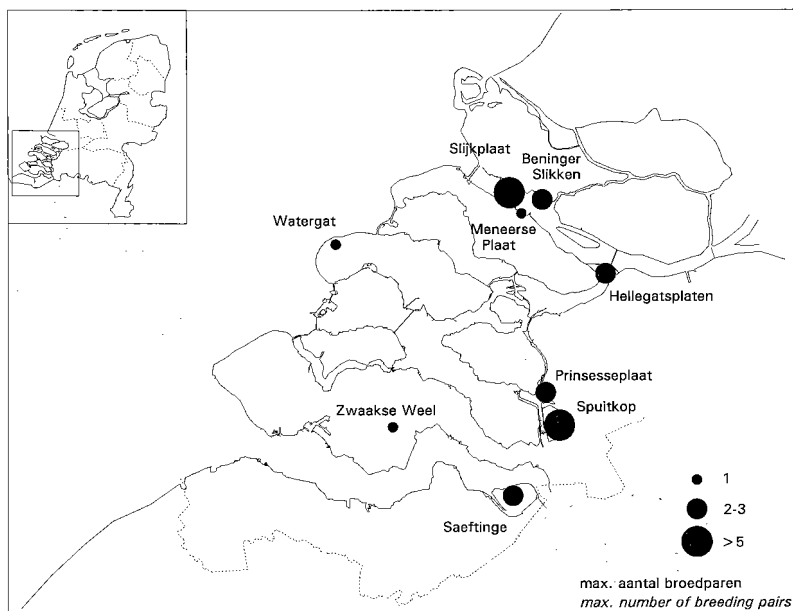
Methode

Gegevens over broedende Brandganzen werden door PLM en medewerkers *en passant* verzameld in het zuidelijk Deltagebied gedurende veldwerk ten behoeve van het biologisch monitoring programma van Rijkswaterstaat. Dat was ook het geval bij inventarisaties door NvS in het noordelijk Deltagebied in opdracht van de Directie Natuur, Bos, Landschap en Faunabeheer van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Waardevolle aanvullende informatie werd ontvangen van diverse andere waarnemers.

Resultaten

Sinds 1982 verblijven in het Markiezaat (NB) en directe omgeving vrijwel het gehele jaar door Brandganzen. Aanvankelijk (tot 1988) ging het om maximaal een tiental vogels. Vroege najaars-waarnemingen (in september en begin oktober) van kleine groepen in het Verdronken land van Saeftinge (verder aangeduid als Saeftinge) hebben mogelijk betrekking op dezelfde vogels. Al sinds enkele jaren worden in het Haringvlietgebied

Figuur 1. Broedplaatsen van de Brandgans in het Deltagebied in 1988-93. *Breeding sites of Barnacle Goose in the Delta area, SW-Netherlands in 1988-93.*

's zomers Brandganzen waargenomen. Het betreft vooral aangeschoten of zieke vogels. Daarnaast zijn de laatste jaren ook in Krammer-Volkerak, Grevelingen, Veerse Meer en Oosterschelde in de zomer één of enkele Brandganzen aanwezig.

Sinds 1988 zijn in het Deltagebied op diverse plaatsen en in toenemende mate broedgevallen van Brandganzen vastgesteld; in de jaren 1988-93 respectievelijk 3, 4, 13, 15, 20 en 28 (tabel 1). In het volgende overzicht worden per gebied enige details vermeld.

Haringvliet Op de Slijkplaat verbleven op 2 juni 1988 een gemengd paar Brandgans × Ross' Gans *Anser rossii* (blauwe fase) en een paar Brandganzen. Op 13, 23 en 27 juni en op 6 juli 1988 werden respectievelijk zeven, twee, zeven en twee Brandganzen waargenomen. Broedgevallen konden niet worden bewezen (NvS). Op 2 juni 1989 waren twee paren aanwezig, waarbij één paar zich gedroeg of het een nest had (NvS). Op 8 juni 1990 werd een nest met vijf eieren gevonden; dit goed vliegende paar had op 12 juli vijf halfwas jongen. Inmiddels had een ander paar, waarvan het vrouwtje niet kon vliegen, hetzelfde nest in gebruik genomen; de twee eieren zijn niet uitgekomen (NvS). Op 17 mei 1991 werd een nest met zeven eieren gevonden (NvS). Op 7 mei 1992 werden zes nesten gevonden (aantal eieren resp. 7, 7, 6, 5, 5, 3), terwijl tevens 22 andere vogels aanwezig waren. Op 14 juni 1992 waren vijf nesten uitgekomen, één nest met zeven eieren bleek verlaten (M. A. van Loo *in litt.*). Op 4 juni 1993 werden vier nesten gevonden (aantal eieren resp. 4, 4, 5 en 6). Op één van de 4-legsels broedde een vrouwtje Brandgans, terwijl het wakende mannetje een kruising Brandgans × Canadese Gans *Branta canadensis* betrof (PLM e.a.). Dit paar had op 29 juni drie jongen. Op deze datum werden ook drie zuivere brandgansparen met jongen gezien (resp. 4, 4 en 5) en een paar Brandgans × Ross' Gans (blauwe fase) met vijf jongen. Daarnaast werden twee nieuwe nesten met resp. vier en vijf

eieren gevonden (PLM, NvS e.a.). Vrouwtjes met resp. vier en vijf jongen op 27 juli hadden vermoedelijk betrekking op deze laatstgenoemde nesten. In 1993 was het totaal aantal op de Slijkplaat overzomerende Brandganzen c. 45 (M. A. van Loo *in litt.*). Het aantal broedgevallen bedroeg, inclusief de kruisingen, ten minste zeven. Alle nesten van Brandganzen op de Slijkplaat lagen aan de rand van een kolonie van Kokmeeuwen *Larus ridibundus*.

Op de Westplaat-Buitengronden bij Middelharnis werden op 29 april 1991 zes paren Brandgans, een paar Brandgans × Canadese Gans (*B. c. hutchinsii*) en een paar Brandgans × Ross' Gans (witte fase) gezien. Op 15 mei 1991 werd het mannetje Ross' Gans wakend aangetroffen bij het c. twee dagen dode vrouwtje Brandgans. Op 17 mei 1991 werd deze Ross' Gans gezien op de Slijkplaat (NvS).

Op de Meneerse Plaat bij Middelharnis werd op 24 mei 1992 een nest met vijf eieren gevonden (M. A. van Loo *in litt.*).

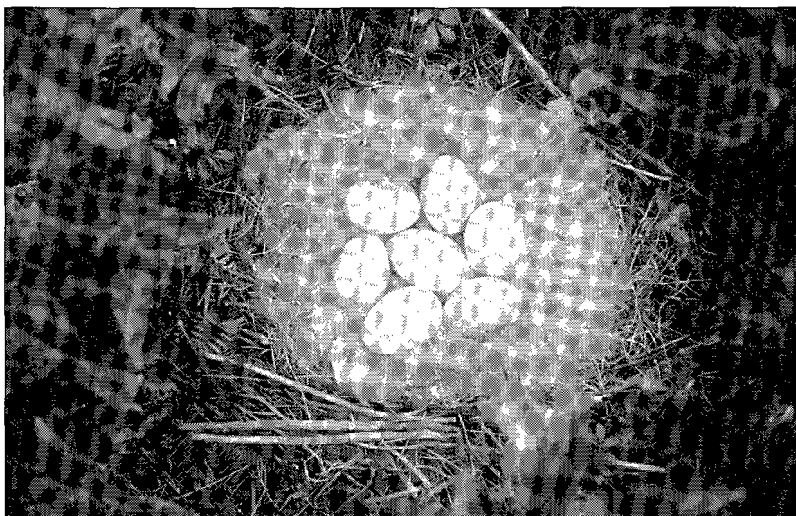
Op de Beninger Slikken bij Zuidland werd in 1992 een paar Brandganzen met vier jongen gezien. In 1993 verbleven hier vanaf half april drie paren. In de laatste week van juni hadden deze paren jongen van 3-4 dagen oud (resp. 4, 4 en 5).

Krammer-Volkerak Op de Hellegatsplaten, in het noordelijk deel van het in 1987 van het getij afgesloten Krammer-Volkerak, werden in 1991 twee broedgevallen vastgesteld: op 30 mei werd een nest gevonden met vijf eieren, terwijl in een ander deel van het gebied een fel alarmerend paar werd waargenomen (PLM, C. M. Berrevoets, P. Wolf e.a.). Op 13 augustus 1991 werden twee paren met resp. twee en drie jongen waargenomen (NvS). Op 13 mei 1992 werden twee paren gezien (NvS). Op 17 juni 1992 vloog één alarmerende vogel rond boven een jong wilgenbos; naar een nest werd niet gezocht (PLM). Op 18 juni 1993 werd een nest met zes eieren gevonden; op 3 augustus 1993 werden twee vrouwtjes met resp.

Tabel 1. Aantal broedgevallen van de Brandgans *Branta leucopsis* per gebied in het Deltagebied in 1988-93. *Number of breeding pairs of Barnacle Goose Branta leucopsis in the Delta area, SW.Netherlands, in 1988-93.*

Gebied Area	1988	1989	1990	1991	1992	1993
Haringvliet, Slijkplaat (ZH)	-	1	2	1	6	7
Haringvliet, Meneerse Plaat (ZH)	-	-	-	-	1	-
Haringvliet, Beninger Slikken (ZH)	-	-	-	-	1	3
Krammer-Volkerak, Hellegatsplaten (ZH)	-	-	-	2	1	2
Renesse, Watergat (Zld)	-	-	1	-	-	-
's-Gravenpolder, Zwaakse Weel (Zld)	-	-	-	1	-	-
Zoommeer (NB)	-	-	-	-	-	2
Markiezzaat (NB)	3	3	8	9	9	12
Verdronken land van Saeftinge (Zld)	-	-	2	2	2	2
Totaal Total	3	4	13	15	20	28

Nest Brandgans, mei 1991, Slijkplaat (Norman van Swelm). *Nest of Barnacle Goose Branta leucopsis*.

twee en vier jongen gezien (M. A. van Loo *in litt.*). Van een derde paar kon het broeden niet worden bewezen (PLM, NvS).

Schouwen-Duiveland In het voorjaar van 1990 broedde een paar in de omgeving van het Watergat nabij Renesse (J. W. Vergeer). Op 7 juli 1990 werd dit paar met vier grote jongen gezien in de aangrenzende Verklipperduinen (G. J. Slob *in litt.*). Uit later jaren zijn geen broedgevallen bekend.

Zuid-Beveland In de zomer van 1991 werd in het Zwaakse Weel bij 's-Gravenpolder een paar met jongen gezien, ongetwijfeld ontsnapte vogels (M. Jacobusse *in litt.*).

Zoommeer Op de Prinsesseplaat in het Zoommeer (in april 1987 afgesloten van het getij) bij Bergen op Zoom waren op 29 mei 1993 twee fel alarmerende paren aanwezig (PLM).

Markiezaat Tussen 1982 en 1988 is regelmatig maximaal een tiental Brandganzen waargenomen in het Markiezaat (het in april 1983 van het getij afgesloten meest oostelijke deel van de Oosterschelde). Sinds 1988 is jaarlijks gebroed op de Spuitkop, een eilandje in het midden van dit gebied. Hoewel het aantal aanwezige paren meestal groter was dan het aantal gevonden nesten, zijn alleen nestvondsten en waarnemingen van paren met jongen beschouwd als zekere broedgevallen. Op 16 mei 1988 werden drie nesten (met resp. 4, 2, en 2 kapotte eieren) gevonden, terwijl vier paren aanwezig waren (PLM, S. Geelhoed). Op 26 mei 1988 was nog een nest met zes eieren aanwezig, waarschijnlijk één van de eerder gevonden nesten (PLM, S. Geelhoed).

Op 5 juni 1989 werden drie nesten gevonden

(6, 5 en 3 eieren); er waren 18 exemplaren aanwezig (PLM). Op 16 juli 1989 werd een paar met één jong gezien (R. M. Teixeira *in litt.*).

Op 16 mei 1990 werden acht nesten gevonden (resp. 7, 6, 6, 5, 5, 5, 4 en ? eieren), terwijl ten minste tien paar aanwezig waren (D. J. Fluijt, PLM, R. M. Teixeira). Op 1 juni waren er nog drie nesten met eieren (6, 5 en 5), vier nesten leken verstoord. Waarschijnlijk werden 12-16 jongen grootgebracht (D. J. Fluijt *in litt.*).

In het voorjaar van 1991 werden negen nesten gevonden (D. J. Fluijt *in litt.*), er waren minimaal 11 paar aanwezig (R. M. Teixeira). Op 8 juli 1991 werden minimaal 50 vogels geteld, waarvan een groepje van 30 ruiers. In de groep ruiers bevonden zich twee paren met ieder vijf jongen (PLM).

Op 7 mei 1992 waren 50 exemplaren aanwezig en werden acht nesten gevonden (eieren: 6, 6, 5, 5, 5, 3, 3, 0; PLM). Op 22 mei 1992 werden negen nesten met eieren (6, 6, 5, 5, 5, 5, 4, 3, 3) gevonden (K. Koopmans). Op 21 en 30 juni 1992 waren paren met resp. 7, 7, 6, 6, 5 en 4 halfwas jongen aanwezig (PLM e.a.).

In 1993 is de schatting van het aantal broedparen op en nabij de Spuitkop alleen gebaseerd op waarnemingen van paren met jongen. Het grootste aantal werd gezien op 12 juni: 12 paren met ieder 2-4 jongen; daarnaast waren minimaal tien paren zonder jongen aanwezig (H. Bult en R. M. Teixeira *in litt.*).

Saeftinge Op 1 mei 1990 werd een nest gevonden met vier eieren in het begraasde schor, terwijl drie vogels aanwezig waren. Op 17 mei zat de vogel nog steeds te broeden. Bij een derde bezoek op 4 juni was het nest verdwenen, maar in de nabijheid werden op een begroeide oeverwal twee nesten met broedende vogels opgemerkt (Maebe 1991). In 1991, 1992 en 1993 waren er twee nes-

ten op precies dezelfde plaats als in 1990. In mei 1990 en in mei 1991 gingen de nesten tijdens springvloed verloren, waarop een tweede legsel volgde op dezelfde plaats. De nesten lagen altijd vlak bij elkaar (afstand *c.* 2 m). Het duidelijk bigame mannetje gebruikte gedurende de vier achtereenvolgende jaren dezelfde waakplaats, op 4-5 m van de nesten en was zeer agressief. In de onmiddellijke nabijheid van de brandgansnesten bevonden zich tientallen nesten van Zilvermeeuwen *Larus argentatus*. Bij verstoring vlogen de Brandganzen rond de broedplaats, waarbij ze altijd eerder op de nesten terug waren dan de Zilvermeeuwen. Het aantal eieren per nest varieerde van drie tot acht. Het is vrijwel zeker dat de eieren meestal onbevruucht waren: er werd langer gebroed dan de opgegeven broedduur van 24-25 (28) dagen (Cramp & Simmons 1977) en bij nader onderzoek bleken de eieren rot. Alleen in 1993 kwamen van één nest vermoedelijk de eieren uit. (J. Maebe *in litt.*).

Discussie

Op veel plaatsen in het Deltagebied zijn particuliere watervogelcollecties, waarin Branganzen zelden ontbreken. Nabij het landgoed "Hemelrijk" te Essen (vlak bij de Nederlandse grens in België) was tot 1985-86 een grote watervogelkwekerij, waar o.a. enkele tientallen Brandganzen werden gehouden. Na verkoop van het terrein omstreeks 1985-86 werd door de nieuwe eigenaar een ander beheer gevoerd en het waterwild werd verdreven. Vanaf dat tijdstip werd in westelijk Noord-Brabant een sterke toename van de aantallen Brandganzen en Canadese Ganzen geconstateerd (H. Bult *in litt.*, R. M. Teixeira *in litt.*). Het

is waarschijnlijk dat het voorkomen van broedende Brandganzen in de duinen van Schouwen, op Zuid-Beveland, in het Markiezaat en in Saeftinge is toe te schrijven aan ontsnapte vogels. In het Haringvliet en het Krammer-Volkerak ging het in eerste instantie vooral om vogels die het vliegvermogen hadden verloren. In dit gebied wordt regelmatig op ganzen gejaagd. Hoewel de jacht op de Brandgans niet is geopend, zijn er de laatste jaren diverse gevallen bekend waarbij er toch op deze vogels werd geschoten. Hierbij worden vogels aangeschoten, zodat deze niet meer in staat zijn weg te trekken. Van ganzen is bekend dat zij zeer trouw zijn aan een eenmaal gekozen partner, zodat achtergebleven paren ongetwijfeld makkelijker tot broeden over gaan dan een enkele gewone vogel.

Ook uit andere delen van Nederland zijn broedgevallen bekend van Brandganzen, hoewel het beeld waarschijnlijk verre van compleet is. In de Vlietlanden bij Vlaardingen (ZH) broedden sinds 1986 Brandganzen (in 1991 drie paar), afkomstig uit een waterwildcollectie (van Gameren & de Vette 1991). Sinds 1990 broeden 11 tot 13 paren in het Zwanewater bij Callantsoog (NH). Deze vogels zijn vermoedelijk voor een deel afkomstig uit een waterwildcollectie in het nabij gelegen 't Zand (R. Brouwer *in litt.*). In 1993 deed een paar een mislukte broedpoging in de Oostvaardersplassen (F1) (M. R. van Eerden *in litt.*).

De broedgevallen van Brandganzen in het Deltagebied (en elders in Nederland) lijken dus vooral betrekking te hebben op (nakomelingen van) ontsnapte en aangeschoten vogels. Dit is een andere ontwikkeling dan die in Zweden, waar zich sinds 1971 op een voorjaarspleisterplaats op Got-

Brandgans met pulli, juni 1993, Slikplaat (Norman van Swelm). *Barnacle Goose Branta leucopsis*

land een broedpopulatie ontwikkelde. Deze populatie nam in de jaren tachtig toe en telde in 1988 1283 paar (Larsson *et al.* 1988, Larsson 1992). In de jaren tachtig vestigden zich kleine kolonies op andere plaatsen rond de Oostzee, o.a. op Öland (Zweden) en in Estland (Forslund & Larsson 1991, Leito 1991). In Denemarken werd in 1989 een broedgeval vastgesteld (U. G. Sørensen, pers. meded.). Langs de Waddenzeekust van Sleeswijk-Holstein, Duitsland, werden in 1988 en 1990 resp. twee en één broedgevallen vastgesteld (de Vries 1990, Hälterlein & Behm-Berkelmann 1991).

Indien de broedgevallen van Brandganzen, wat hun herkomst ook is, succesvol zijn, kan zich binnen enkele jaren een 'wilde', groeiende populatie ontwikkelen. Bovendien kunnen hun nakomelingen zich vermengen met 'echte wilde' vogels. Dit is evenwel nog niet vastgesteld. De in het Delta-gebied broedende Brandganzen gedragen zich 'wild'. Nabij nesten zijn ze agressief en tot op een meter te benaderen, buiten de broedtijd vertonen ze echter een normale schuwheid. Dat een kleine populatie snel kan groeien laat de situatie in het Markiezaat zien. In dit gebied is door een reeks van succesvolle broedgevallen het aantal Brandganzen gegroeid van een tiental in 1982 tot minstens 170 in 1992 (R. M. Teixeira *in litt.*).

Dankwoord Wij zijn alle personen die (aanvullende) waarnemingen verstrekten zeer erkentelijk, met name: Cor Berrevoets, Paul Boeren, Ruud Brouwer, Hidde Bult, Mennobart van Eerden, Dirk Fluyt, Chiel Jacobusse, Klaas Koopmans, René van Loo, Jean Maebe, Gerard Slob, Rob Strucker, Ray Teixeira en Jan-Willem Vergeer.

Toestemming voor het verrichten van onderzoek in diverse terreinen werd verleend door Rijkswaterstaat Directie Flevoland, Stichting het Brabants Landschap, Stichting het Zeeuwse Landschap, Staatsbosbeheer Delta en Staatsbosbeheer West-Brabant.

Summary

Since 1988 an increasing number of Barnacle Geese *Branta leucopsis* have bred in various parts of the Delta area of the SW-Netherlands. In 1988-93 the breeding of respectively 3, 4, 13, 15, 20 and 28 pairs was confirmed (table 1). Breeding Barnacle Geese in the SW-Netherlands concern birds originating from captivity and injured birds (due to shooting).

Literatuur

- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds.) 1977. The Birds of the Western Palearctic, Vol. 1. Oxford University Press, Oxford.
- DE VRIES R. 1990. Brutvogelbestande an der deutschen Nordseeküste im Jahre 1988 – Dritte Erfassung durch die Arbeitsgemeinschaft "Seevogelschutz". *Seevogel* 11: 21-26.
- FORSLUND P. & LARSSON K. 1991. Breeding range expansion of the Barnacle Goose *Branta leucopsis* in the Baltic area. *Ardea* 79: 343-346.
- VAN GAMEREN A. J. & DE VETTE H. J. M. 1991. Broedvogelinventarisatierapport 1991. Vlaardinger Vlietlanden, Aalkeetbuitenpolder. Rapport.
- GANZENWERK GROEP NEDERLAND/BELGIË. 1991. Ganzen tellingen in Nederland en België in 1988/89. *Limos* 64: 7-15.
- HÄLTERLEIN B. & BEHM-BERKELMANN K. 1991. Brutvogelbestande an der deutschen Nordseeküste im Jahre 1990 – Vierte Erfassung durch die Arbeitsgemeinschaft "Seevogelschutz". *Seevogel* 12: 47-51.
- LARSSON K. 1992. Ecological and quantitative genetic processes in a population of the Barnacle Goose (*Branta leucopsis*). Acta Univ. Ups., Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Science 382. Uppsala.
- LARSSON K., FORSLUND P., GUSTAFSSON L. & EBBINGE B. 1988. From the high arctic to the Baltic: successful establishment of a Barnacle Goose *Branta leucopsis* population on Gotland, Sweden. *Ornis Scand.* 19: 182-189.
- LEITO A. 1991. A note on migration ecology, population status and interactions with agriculture of Barnacle Geese *Branta leucopsis* in Estonia. *Ardea* 79: 347-348.
- MAEBE J. 1991. Verdonken Land van Saeftinge. Broedvogelinventarisatie 1990. Zeeuws Landschap 7(2): 6-9.

Peter L. Meininger, Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Postbus 8039, 4330 EA Middelburg

Norman D. van Swelm, Stichting Ornithologisch Station Voorne, Schepenenweg 26, 3233 CL Oostvoorne

Anvaard voor opname 3 januari 1994

